

ANALES

DEL

CENTRO DE CULTURA VALENCIANA

TOMO IV
AÑO 1931

VALENCIA — 1931
IMPRENTA HIJO DE F. VIVES MORA
HERNÁN CORTÉS, 8

Secció d' Antropologia i Prehistòria

Per NICOLAU PRIMITIU

Resum dels treballs de la Secció durant l' any 1930

EXCURSIONS: La Secció ha realitzat les següents excursions que assenyalen noves estacions arqueològiques, algunes, al pareixer, inèdites:

El Cabecol de Molvedre: Invitats per l' Agregat En Joan Antoni Gomeç Trénor, el 20 de gener, realisarem una visita a este lloc, acompanyats per el dit senyor, En Joan Pau Pereç-Caballero, En Manèl de Navarrete, N' Agosti Gascó Oliag, el Secretari i el President de la Secció.

Está situat en la partida de Montiber, al N. E. de Molvedre, a uns cent metres al N. W. del camí de Barcelona, en un magnífic horti de taronges del nostre company de recerques, i separat del massís montanyós per una canyadeta.

El S. E. del montícul está materialment sembrat de restes romans: murs, un paviment de conglomerat, unes moles, abundant cerámica fragmentada, *lateres de opus spicatum*, i moltes tesseles de pedra procedents de mosáics.

El cim es un quasi oval quin eix major va de S. W. a N. E. Hi han allí restes de murs, provablement migevals, de l' època de la cerámica més jove i altres, sense dubte, més antics; molta cerámica romana, tesseles de mosáics, *vasa hellenistica*, ibérica pintada, *pondus*—un ab un cercle gravat al cim i altre ab cinc puntets—i alguns fragments de cerámica anterior.

Castell d' Ambres: Pego (Alacant).—El 20 de març fon visitat per el President de la Secció, acompanyat del senyor Ortolá de dita població.

El castell está damunt d' uns singles, al S. de Pego, tenint al E. S. E. la muntanya Cabal, al S. la Penya de Migdia,

No 's pot determinar res sens una excavació. Pareix mes bé una fortalea ocasional, tal vegada per a l' atac del Castell de Molvedre en temps ibèrics (?).

El Pico del Nabo: Sogorb.—Per indicació i acompanyats per el prévere de Sogorb En Francesc Gimeno, visitaren esta estació el 23 de novembre els senyors Corbín, Lluch Arnal, Gascó (A.), el Vis-secretari, el Secretari i el President de la Secció.

Es un mont situat al N. N. E. de Sogorb, aigües amunt del riu i a l' esquerra d' este, a menys d' un kilòmetre de la població, i es l' extrem W. dels dits *Montes de Rascanya*, a quina falda, entre esta i el riu, es troba l' hermosa hòrta d' Amara.

Fon trobada abundant ceràmica argàrica de variades formes, un trocet de *sigillata*, un mòle d' arenisca per a fondre, sens dubte, una especie de punxó i fragments de mola barquiforme.

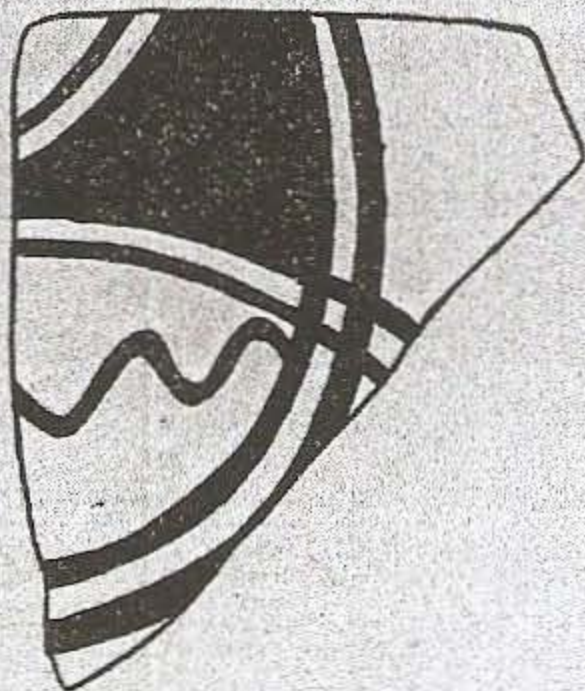

Fig. I

Fig. II

Els Tres Picos: Lliria.—Visitada per el President el 28 de desembre, acompanyat per els joves En Francesc Ruvira i En Primitiu Gomeç.

Es una lloma situada després del kilòmetre 10 i abans de les runes de l' aljub de Bernabé, junt i a l' esquerra, anant a Alcubles, per el camí que junyix esta població ab Lliria.

En el cim hi han murs de pedra seca que semblen antics. La ceràmica recollida es atípica i rònegament un poc de *sigillata*.

El Castellet de Bernabé: Lliria.—Visitat el mateix dia i per els mateixos. Es un cabeçolet al N. N. W. de l' anterior i separat

solament per un colladet, per el que passa un camí que sembla antic.

La ceràmica ibèrica pintada es abundant (fig. I i II), toves groixudes de fang cuit i una especie de regató de ferre.

Cosa d'uns 100 metres d'aci s'entreforca el camí d'Alcubles, anant una branca cap a Liria i l'altra a Casins, estant esta i l'anterior estacions entre les dues branques.

Esta fortalea pareix que atalayava la eixida de la Celtibèria per esta part.

ALTRES EXCURSIONS: La Secció ha realisat altres excursions de índole cultural; a la Vallesa de Mandor; visitant la presa i aqueducte de *Pusseros* (romana?), les runes de la *Cequia dels Diables*, en el barranc de Mandor, l'aqueducte romà del *Barranc Fondo*, l'estació del *Mas de Véleç*, de la mateixa època, i l'argàrica del *Castellet de la Lloma de Bechi* i ademés la colecció de divers rests arreplegats per orde del senyor comte de la Vallesa de Mandor (1); a la *Còva del Parpalló*, a la que va anar una nombrosa comissió, a l'objecte de visitar els treballs interessants que efectúa en dit lloc el Servei d'Investigació Prehistòrica de la Diputació de Valencia, ab tant d'encert; al Castell i Teatre de Molvedre; al Museu Escolar Trullenque, de Carlet, i als Museus arqueològics de Còrdova, Cádiç i Granada

ESTACIONS ARQUEOLÒGIQUES INDICADES A LA SECCIÓ: *El Castillet*: Toga (Castelló).—Indicada per l'Agregat a la Secció, N'Andreu Monçó Nogués, rector de Torrechiva. Rests ceràmics grollers, tal vegada del bronze, i migevals. També's diu *Castillaret*.

Los Morrones: Toga (Castelló).—Indicat per el mateix. Material d'èpoques paregudes.

El Penyó Divino o del Adivino: Sella (Alacant).—Indicada per el Corresponent del Centre En J. Senent Ibányeç. Hi ha una cova-sanctuari on s'han trobat monedes grègues del segle V (A. de C.).

(1) El prevere administrador del Senyor Comte ens va confiar una colecció de monedes alarbs, que foren trobades en una excavació de la dita heretat, i curiosament classificades per el sabi catedràtic d'Arqueologia de la nostra Universitat, Dr. En Lluís Gonçalbo.

Entre les monedes sanceres n'hi havien regular cantitat de trencades, com si estigueren preparades per a fondre-les.

La dita colecció fon tornada al dit prevere, al qui se li agraiix, verament, la seua amable atenció.

El Benacantil: Alacant.—El mateix va indicar que havia trobat en les vertents del *Benacantil* o Castell de Santa Bàrbara d'Alacant, una necròpoli del principi dels metalls, encara no excavada.

El Corral de Enrique: Torrechiva (Castelló).—N' Andreu Monçó ens va participar qu' es troba junt al barranc del *Hambre* i els rests enviats pareixen del bronze i migevals.

La Crucica del Barbero: Torrechiva.—El mateix ens va enviar rests que mes be semblen migevals. Está junt al riu Millars.

El Marrón: Torrechiva.—També el mateix, ens va escriure diguent qu' es trobava al camí vell de *Fuentes de Ayódar* i al riu Millars. Els rests son del bronze e ibèrics (?).

Penyas Altas: Torrechiva.—Per els rests qu' ens va trametre el mateix, res es pot dir. Hi han runes de murs.

La Penya Blanca: Torrechiva.—El mateix ens va trametre uns rests ceràmics que semblen ésser del bronze i migevals.

El Alto: Toga (Castelló).—També 'l mateix ens en va enviar uns altres, d' èpoques paregudes.

Racó Tirana, en la serra Creu: Artana (Castelló).—En Joan Tomás i Martí, corresponent del Centre, ens va indicar que foren trobats aci òssos humans esmicolats, dos punxons, provablement de conill, espátules, un altre punxó d' os bronyit, cinc puntes de sageta, un microlít, un raspador, un raedor, una destal, varies peces de collar i altres rests. Epoca eneolítica.

Còva Ferrero: Artana.—El mateix ens va dir que fon habitació en l' època argàrica, segons la ceràmica llisa i polida, un fragment d' ullal de pòrc senglar, un òs treballat, rests humans, un troç de petxina i una fulla curta de punyal de bronze.

Còva Tronc: Artana.—Segons el mateix fon trobada ceràmica eneolítica (?) atípica, i migeval.

Còva de Pepa: Artana.—També segons el mateix, es tròba en el barranc de Bechi i els rests trobats son pareguts als anteriors.

Ombria Chautena: Artana.—Segons, encara el mateix, es varen trobar enterraments ajupits.

La Lloma de Sendiquer: Xixona.—En Carles Aracil i Bellot va indicar que en esta lloma, sitiada a la solana de la Carrasqueta, en l' heretat denominada Sot de la Casa Gran, hi havien rests ibèrics.

(Continuará.)

Secció d' Antropologia i Prehistòria

Per NICOLAU PRIMITIU

Resum dels treballs de la Secció durant l' any 1930

(Conclusió)

Posteriorment s' ha averiguat qu' es tracta de la mateixa estació arqueològica coneguda ja per *Solaneta de la Casa Gran*.

Fernoveta: Ibi (Alacant).—En Lluís Gascó Oliag, Secretari de la Secció, assenyala haver-se trobat en esta partida, ceràmica pintada i vidriada ibèrica i migeval.

Barranc dels Molins, al segon moli: Ibi.—El mateix indica haver-se trobat ceràmica migeval.

Santa Maria de Coca: Ibi.—També el mateix ens va presentar restes trobats ací argàrics, ab troços de silex.

Estes exploracions foren fetes en companyia de l' Agregat En Joan Pau Pérez-Caballero.

Altamira: Sogorb.—Segons va indicar el prévere de la dita ciutat, En Francesc Gimeno, está sitiada raere del *Mas de Valero*, a l' esquerra del camí, anant a Gátova, i segons els restes que dit senyor te en sa colecció, pareix ibèrica. No está clar si es diu *Altamira* o *Altomira*.

Los Casares de la Canyá del Ojo: Guadalaviar (Terol).—El President de la Secció va donar compte de que en tal punt, desmontant un, al pareixer, tumul, fon trobada una roda, possiblement ibèrica, alguns de quins restes te en son poder. També feu constar que, per estes contrades de les Serres Universals, hi han molts llocs dits *Los Cassares*, on es troben a manta cagaferris i restes de ceràmica, de vegades romans i anteriors.

En temps antics degué esser una important conca menera

com ho demostren les nombroses estacions arqueològiques que s' troben i l' actual explotació de *Sierra Menera*, coneguda des de molt antic.

En la troballa de la roda crida l' atenció el haver-se trobat a prou kilòmetres de tot camí vell de carro, lo que pareix provar que allavors els hi hauria per a d' aquestes explotacions meneres, actualment abandonades, com degueren, fa segles, ésser-ho els camins.

Còva de la Hoz del Castillejo del Endrinal: Bronchales (Terol).—Segons el mateix li fon indicada, ja a deshora, que, al marge esquerre del riuet que passa per junt al *Castillejo* i entre 'ls estrats, continuació dels en que s' asseu la dita estació, hi ha una còva, segurament necrópoli, a quina boca va arribar i en la que, fa uns quaranta anys, foren trobades ossamentes humanes i *unos mortericos* que, per les senyes, deuen ésser vasos hemisfèrics.

No pareix estar excavada, puix els inventors—un hòme i una jove, aquell fallit, i esta qu' heu conta ja vella—s' en fogiren porugs i jamai mes no entràren.

MATERIAL REBUT.—En la Secció s' ha rebut el següent material que ha estat cedit al Centre:

En Francesc Puig Espert, de Valencia, va enviar ceràmica ibèrica procedent de *La Atalaya Mora* de Caudete de las Fuentes.

N' Andreu Monçó, rector de Torrechiva, ceràmica de Toga (Castelló), del *Alto*, bronze-migeval; de *Los Morrones*, migeval; i del *Castillet*, bronze-migeval. De Torrechiva: de *Penya Blanca*, bronze-migeval; de *El Morrón Negro*, una destal de ofita de 92 per 40 per 32 milimetres, de secció elíptica, quasi redona; de *La Crucica del Barbero*, migeval; del *Corral de Enrique*, bronze-migeval?; de *Penyas Altas*, bronze-migeval. De Ludiente (Castelló): de *Fuente la Higuera*, una destraleta de ofita de 65 per 35 per 16 milimetres, de secció quasi rectangular, allargada.

El President de la Secció va cedir: *pondus* d' *El Bordellet* de Moncada, romans; del *Toç Pelat*, Moncada-Bétera, ibèrics; de les *Eretes de Ria*, Serra, romans. Ceràmica: del *Carasol del Sierro*, Serra, ibèrica ?; de *Alcalá*, de idem, bronze-migeval?; *Torreta de Satarenya*, de idem, bronze-migeval; *El Castellet*, de idem, migeval; *El Castellet de la Penya Roja*, d' Olocau, argar; *Puntal del Musgany*, de idem, bronze-migeval; *El Castellet de Senyera*, de

Vilanova de Castelló, bronze-migeval; *El Castillo de Basta*, de Cofrentes, bronze-migeval?; *El Castellar*, de Vilar del Arquebisbe, ibérica; *El Marchac*, de Torres-Torres, argar; *Muntanya Blanca*, d' Almenara, bronze; *Muntanya de Carlos*, de Corbera d' Alcira, eneolítica ?; de *L' Ermita de Sant Lloréns*, de Tabernes de Valldigna, ibérica; de *La Penya del Migdia*, bronze ?; del *Cabeçol del Barranc de Mir*, de Carcaixent, bronze ?; *Els recorral*s, de Alfafara (Alacant), iber-romana; *El Cabeço de la Cova*, de idem, ibéric ?; *La Torreta de Mariola*, de Bocairent, migeval; del *Castell de la Vilavella de Nules*, iber-romá; del *Castell de Molvedre*, iber-romá; del *Castell d' Ambres*, de Pego, iber-romá-migeval; del *Castell*, de Tortosa, silex atípics i de *La Mola*, d' Agres (Alacant), argar.

Procedents de les excursions efectuades per la Secció han ingressat restes del *Cabeçol*, de Molvedre, iber-romans; *Lloma de Bechí*, Vallesa de Mandor (Paterna), argar; de Bronchales (Terol): del *Castillejo de la Cañada*, argar-ibèrics; del *Castillejo de la Fuente del Endrinal* (?); de la *Talaya de la Canaleja*, argar; de la *Paridera del Endrinal*, argar-migevals ?; del *Pico del Nabo*, de Sogorb, argar; i del *Castellet de Bernabé*, de Llíria, ibèrics.

En Francesc Ruvira, envià restes iber-romans procedents d' *El Toçal de Marines*, en l' Albufereta d' Alacant.

N' Agostí Gascó Oliag va cedir ceràmica i un moledor d' arenisca, procedent del *Toç Pelat*, de Moncada-Bétera.

En Joan Pau Pérez-Caballero i En Lluís Gascó Oliag, conjuntament, varen donar ceràmica d' Ibi (Alacant), de *Fernoveta*, del *Barranc dels Molins* i de *Santa Maria de Coca*.

En Gaetà Hernandez Tiscornia, de Valencia, restes interessants de plats i escudelles, decorats, d' època moderna, trobats en les excavacions del canterellat de la plaça de Calatrava.

En Francesc Gimeno, prévere de Sogorb va obsequiar als excursionistes de la Secció ab un fragment de ceràmica ibèrica (?) (figura III), qu' ens pareix de dibuix inèdit, procedent del Castell. Cedit al Centre.

També En Rafel Pérez, arxiver de la Catedral de Sogorb, va cedir uns fragments de ceràmica argàrica de la mateixa estació arqueològica.

examen, tot el material interessant, que resultà esser de la fi del Mig-Eu o de l' entrada de la Edat Modèrna.

AGREGATS.—Han segut nomenats, en este interregne, En Danell Sanfeliu Aguilar, rector de Toga (Castelló), En Joan Pau Pérez-Caballero i En Joan Antoni Gómeç Trenor, de Valencia, i N' Adolf Calatayud, Baró d' Agres, d' Ibi (Alacant).

Devem fer constar que l' Agregat que més aportacions a la Secció ha dut aquest any passat ha segut N' Andreu Monçó, rector de Torrechiva (Castelló), lo qu' ens plau fer constar per a satisfacció del jove e incansable investigador i també devem felicitar a 'N Joan Pau Péreç-Caballero, per paregut motiu.

NOVA JUNTA.—La Junta elegida novament per a d' esta Secció és la següent:

President, En Nicolau Primitiu Gómeç.

Vis-President, En Isidre Ballester Tormo.

Secretari, En Lluís Gascó Oliag.

Vis-Secretari, En Manèl de Navarrete i Mayans.

CONGRESSOS.—La Secció es va adherir al XVe Congrès d' Antropologia i Arqueologia Prehistòrica celebrat a Coimbra (Portugal), durant el mes de setembre, sentint no haver-li segut possible trametre una representació del seu sí.

També es va adherir al III Congrès de Geografia e Historia d' América celebrat a Sevilla, ab motiu de l' Exposició Hispano-Americana, anant en representació de la Secció, el President i el Director corresponent en Alacant En J. J. Senent Ibányeç.

CRIDA.—Esta Secció prega, com de costum, a tots els amadors del desenvolupament de la cultura patria a qu' ens envien totes les dades que puguen i apleguen a llur alcanç, sus excavacions fetes, llocs on es troben, rests arqueològics, runes mes o menys antigues, *òbres de mòro*, còves i també sèdes de noms de lloc, per a que, per ells pugam, de vegades, arribar al coneiximent de l' existència d' estacions arqueològiques.